
Bakırtaş, M.T. (2019). Kitap İnceleme – Bir Zamanlar Bir Ülkede... Masalların Kısa Tarihi
Yaz: Marina Warner. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:2, Sayı:2. 352 - 357

Makale Bilgisi / Article Info

Geliř / Recieved: 19.06.2019

Kabul / Accepted: 11.08.2019

Kitap İnceleme/Book Review

BİR ZAMANLAR BİR ÜLKEDE... MASALLARIN KISA TARİHİ

Mehmet Tolga Bakırtař*

Marina WARNER, Bir Zamanlar Bir Ülkede... Masalların Kısa Tarihi.

(Çeviren: Güven Turan).İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2019,

ISBN: 978-975-08-4381-5, 175 sayfa.

* Pamukkale Üniversitesi Acıpayam Meslek Yüksekokulu, Acıpayam/DENİZLİ, mtbakirtas@pau.edu.tr.
ORCID ID: 0000-0002-1859-0577.

Roman ve kısa hikâyelerinin yanı sıra mitler ve sembolleri, peri masalları konularındaki çalışmalarıyla tanınan Marina Warner(1946), Londra Üniversitesi Birkbeck Koleji’nde edebiyat profesörlüğü görevini yürütürken peri masalları, yaratıcı yazma ve edebiyatın diğer alt türleri üzerine de dersler vermektedir. “*Bir Zamanlar Bir Ülkede... Masalların Kısa Tarihi*” (*Once Upon a Time – A Short History of Fairy Tale*), Güven Turan’ın çevirisiyle yazarın Türkçeye çevrilen ilk eseridir. “Açıklamalar” ve “Giriş” bölümleriyle başlayan eser, dokuz ana bölüm olarak kurgulanmış, “Perilerin Dünyaları”, “Sihirli Çubuğunun Bir Dokunuşuyla”, “Sayfadaki Sesler”, “Patates Çorbası”, “Çocukça Şeyler”, “Psikanaliz Kanepesinde”, “Sanık Sandalyesinde”, “Çifte Görüş” ve “Sahnede ve Perdede” başlıklarını taşımaktadır. Her bölüm de kendi içinde küçük alt başlıklar halinde organize edilmiştir. Eser “Bitirirken”, “Okuma Önerileri” ve “Dizin” ile bitirilmiştir. Ayrıca kitapta on altı çizime(resim) yer verilmiş ve kitabın başında bu resimlerin hangi ressamalara ait olduğu ve nerelerde buldukları ile ilgili bilgi veren “Resimler Listesi” verilmiştir.

Giriş bölümünde bir masalı neyin oluşturduğu detaylı olarak anlatılmış, türün tarihine genel bir bakışla başlanmıştır. Masalın tarihini incelerken okuyucunun metni küçük ama ayrıntılı bir harita olarak hayal etmesi istenilmiştir. Haritanın belli başlı iki simge yapıya sahip olacağı, bunların birinin Charles Perrault’un Geçmiş Zaman Masalları ve Öyküleri(1697) ve bir diğerinin ise daha da önemli olduğunu belirttiği Grimm Kardeşler’in Çocuk ve Aile Masalları(1821-57) olacağı belirtilmiştir. Hatta bu derlemelerin yakın ve uzak çevrelerindeki masal derlemelerini baskı altına aldığı belirtilmiştir. Daha sonra coğrafi alanlar üzerinden örnekler verilmiştir. Yazar, en doğuda Binbir Gece Masalları, kuzeyde Hans Chritian Andersen, İskoçya’da Walter Scott, Rusya’da Aleksander Afanasyef örneklerini verdikten sonra, Orta Asya’nın bozkırlarıyla ormanlarının masal cevheri bakımından son derece zengin olduğunu söylemiş olmasına karşın, bu bölgeye ait ne bir masal örneğinden ne de herhangi bir masal derlemecisinin adından bahsetmiştir. Masalın tanım sorunlarından bahsedilmiş ve masalı “otantik(urform) halk masalları (Märchen)” ile “edebî” ya da “sanatkârane” olarak iki türe ayrılmış, farkları belirtilmiş, ancak genel olarak masal türünün tanımı yapılmamıştır. Peri masallarının sözlü folklor(masal) geleneğinin niteliklerini sürdürmekte ısrarcı olmakla birlikte edebiyat(yazılı) olmakta inat ettiğine vurgu yapılmıştır. Tanım yapılmamış olmasına karşın bu türün

tanımlayıcı nitelikleri örneklerle ele alınıp değerlendirilmiştir.

Peri masallarını incelediği “Perilerin Dünyaları” bölümünde perilerin günümüzde inanılabilirliğinin azaldığını, ancak geçmiş dönemlerde ve inanç sistemlerinde başrolü oynadığına da vurgu yaptıktan sonra, perilerin her zaman iyilik dolu olmadıkları, cadılar gibi korkunç davranışlarda bulunabileceklerini belirtmiştir. Ayrıca peri masalı adını vermek için masalda peri olmasının şart olmadığı, ancak peri masalı olabilmesi için büyüün olmasının şart olduğu vurgulanmıştır. Bu duruma Batı Avrupa masallarından örnekler (“Kırmızı Başlıklı Kız”, “Çizmeli Kedi”, “Rapunzel”, vb.) verilmiş, insanların iki dünyası olduğunu, birincil dünyasının gündelik yaşantıları (Mış gibi öyküler), ikinci dünyasının ise imgeleminde yarattığı (mitler ve peri masaları) olduğu anlatılmıştır. İkincil dünyaların nüfusunu artırmak için, peri ülkesinin sürekli yeniden çoğalmaya yeniden icat edilmeye çalışıldığını, bunların bilgisayar oyunları, sinema ve televizyon filmleri gibi yeni tekniklerle yapıldığını belirten yazar, icat edilen bu yeni ürünler peri masalı olmamasına karşın onların mirasından elde edildiğini, yok olma tehlikesindeki peri halkının Harry Potter gibi filmlerle çoğaltıldığı örneğini vermiştir.

“Sihirli Çubuğunun Bir Dokunuşuyla” adlı bölümde, “büyü masalı” teriminin, “peri masalı” teriminin, “harikalar masalı” teriminin, türün ana fikrini daha iyi yakaladığı vurgulanmıştır. Bu bağlamdan hareketle de masalın doğası hakkında ayrıntılı bilgiler aktarılmıştır. Warner peri masalının olmazsa olmazı olarak kabul ettiği büyüü; “Doğanın Büyüsü”, “Büyülü Hayat, Etkin Nesnelere”, “Dönüşümün Büyüsü” ve “Sözlerin Büyüsü” alt başlıklarında tek tek incelemiştir.

Yazılı (sayfa üzerinde) olan masalların canlı ses etkisi yarattığını “Sayfadaki Sesler” bölümünde dile getiren Warner, masalın sabit bir biçim ve ortamda var olmadığını, bir gezgin edasıyla sürekli yazılı ve sözlü versiyonlarının birbirleri etrafında dönüp durduğu, hatta kitle iletişim araçları çıktığından beridir de sayfa, ekran ve performans arasında gidip geldiğini belirtmiştir. Coğrafi anlamda da masalların birbirleriyle etkileşim halinde oldukları, popüler peri masalarıyla doğu masallarının birbirine geçtiğinin ve çapraz tozlanmaya uğradığının üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ayrıca masalın tarih ve kimlik bilincine etkileri ele alınıp ulusal devlet inşasında masalların etkisi ve bu süreçte kimi zaman masalların nasıl sulandırıldığı çarpıcı örneklerle açıklanmıştır.

Masalların gerçek öyküler ve gerçek yaşamlar olduğunun anlatıldığı dördüncü bölüm olan “Patates Çorbası” bölümünde, mitlerdeki kahramanların gündelik işler yapmayan Tanrılar ve süper kahramanlarken peri masalı kahramanlarının ise gündelik işlerle uğraşan sıradan insanlar olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu bağlamdan hareketle de bu kahramanların tarihte var olmuş gerçek bir kişi olabileceği arayışı içine girenlere karşı çıkan Warner; “*Tarihçilerin Mavi Sakal’ın kim olduğunu tespit ettikleri ya da ilk otantik Pamuk Prenses’i ortaya çıkarttıkları iddiaları asla tatmin edilmeyecek sabit bir soy ağacı yaratma susuzluğundan kaynaklanmaktadır.*” sözleriyle bu gerçekliğin bireysel değil sıradan insan deneyimi olduğunun altını çizmiştir.

Beşinci bölüm olan “Çocukça Şeyler”de Warner resimli çocuk masallarından bahsederken çizerlerin(ressamların) rolünün göz ardı edildiğinin bu durumun doğru bir tutum olmadığını üzerinde durmuştur. Öyle ki yazar resimlerin çocuklar üzerinde sözcüklerden daha fazla iz bıraktığını söyler ve bunları çeşitli örneklerle açıklar. Ayrıca bu tür masalların kahramanlarının da çocuk olduğundan hareketle; çocukların bu tür masalları ahlaki öğütleri veya âdabı muâşeret kurallarını öğrenmek için yönelmediklerini, kahramanın kendisi gibi çocuk olmasından dolayı yöneldiklerini belirtir.

Psikanalitik teorinin temel bileşenlerinin peri masalları üzerinden anlatıldığı “Psikanaliz Kanepesinde” başlıklı altıncı bölümde, masalın psikanalitik ve feminist yorumları ele alınmış, peri masallarının daha iyi anlaşılabilmesi için bu yorumların çok daha değerli olarak görüldüğü belirtilmiştir. Warner masalların insanlık durumunu (gerçekliği) psikanalitik yorumun merkezine alır. Masalların, maymuncuk anahtarı gibi her kapıyı hatta yasak odaların bile kapısını açtığını, bireylerdeki gizlenişi aydınlattığını söyledikten sonra peri masallarının bu işlevi yüklendiğini söyler. Peri masallarının görünen olaylar dizisinden daha fazla anlam taşıdıklarını belirtir. Warner özellikle ailevi ilişkiler içindeki gizli kalmış unsurları peri masallarının açığa çıkardığının ve bunun psikanalitik yorumlamayla doğru anlaşılabilmesinin üzerinde durmuştur. Bu bölümde tartışılan bir diğer unsur ise peri masallarının rüyalara(düşlere) benzemesi meselesidir. Masalların rüyalar gibi, kopuk kopuk olması, çok parlak renkli olması, akılcı neden sonuç ilişkisine tepeden bakması, son derece acayip cinsellik ve şiddet sahneleri sunması, hiçbir ölçü tanımayan ani geçişler yapması ve deşifre

edilebilmeleri bakımından ele alınmıştır. Ayrıca peri masallarında cinsiyet ayrımı yapıldığını erkek çocuklar anlatılarda cesaretlendirilirken kız çocuklar bir şey yaptıklarında başlarına neler gelebileceği ile korkutulduklarını, bunun cinsiyet ayrımı olduğunu örneklerini vererek açıklamıştır.

Yedinci bölüm “Sanık Sandalyesinde” ise altıncı bölümde bahsedilen masallarla yetiştirilmiş kadınların, özellikle yirminci yüzyılın ilk yarısında (ikinci dünya savaşı ve sonrasında) kızların arzularına gem vurma eğilimdeki psikanalistleri reddetmeleri ele alınmıştır. Masalları strateji vasıtası olarak gören Warner yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra masalların yetişkin olduğunu, feminist yazarların peri masallarına yönelttikleri hücumlardan sonra gizli içeriklerinin ortaya çıktığını, ancak sonuçların beklenmedik neticelere de yol açtığını söylemiştir.

“Aklın Düşü” adının verildiği sekizinci bölümde, yazarların farklı nedenlerle (sansürden kurtulmak, dinleyiciyi veya izleyiciyi yönlendirmek veya eğlendirmek vb.) peri masalları motiflerine veya izleklerine bürünerek politik düşünceler iletebilecekleri üzerinde durulmuştur. Peri masalı geleneğinin akılcılık adına ve yararına en kalıcı ahlaksal yaratmalar olduğuna vurgu yapılmıştır. Bunun özellikle on sekizinci yüzyıldan itibaren kullanıldığı, peri masallarının türsel karakteristiğinden uzaklaşarak oyun ve parodi ruhuyla orta koyulduğu söylenmiştir. Bu yüzyılda (on sekizinci) sansür şartlarında en iyi kılıfın anlatmalar olduğu, yazarların bunları özellikle de peri masallarını bir kamuflej olarak nasıl kullandığı anlatılmıştır.

Son ana bölüm olan dokuzuncu bölümde “Sahnede ve Perdede”, peri masallarının sadece sözel olmadığı, sözlü ve yazılı olarak etkileşim halinde oldukları, sahnede ve perdede her seferinde yeniden doğdukları, sürekli göç ettikleri ve çapraz döllenmeyle oluşan akrabalıkları ele alınmıştır. Günümüzde (yirmi birinci yüzyıl) ise peri masallarını sinema sahnesinde de gördüğümüzü, en yaygın ve güçlü dışa vurumlarının pek çoğunun yine kadınları ele aldığını, ancak mutlu sonla bitmek gibi peri masallarının temel belirleyici özelliğinden uzaklaşıldığı anlatılmaktadır.

“Bitirirken” bölümü kitabın sonuç bölümüdür. Warner sonuç olarak; çok az kişinin peri masallarını aptalca ve çocukça bulduğunu, aksine birçok kişinin insanlık tarihinin ve kültürünün en değerli ve derin yaratımlarından olduğunu kabul ettiklerini söyler; peri masallarını gerçeği bulmaya çalışan öyküler olarak nitelendirir. Karanlığın içindeki ışık gibi...

Sonuç olarak, Marina Warner masalların kısa tarihi gibi genel başlık kullanmasına karşın kitapta peri masallarını incelemiş, bu incelemeyi yaparken de kronolojik bir seyir izlemediği için okuyucuyu olayları takip etmekte zorlamıştır. Ayrıca ele aldığı masallar çoğunlukla Avrupa masallarıdır. Binbir Gece Masalları'na kitabın giriş bölümünde kısaca değinilmiş ancak ayrıntıya girilmemiştir. Sadece bir bölgeye(Avrupa) ait masalların tarihi denilmesi daha doğru bir adlandırma olabilirdi. İçeriğine baktığımızda; peri masallarının gerek tarihi süreçte izledikleri yolları, gerekse bu tarihi süreçte kazandıkları işlevlerini ortaya koyması, bunu da alandan veya alan dışından herhangi birinin anlayacağı sade ve anlaşılır bir dille anlatması bakımından faydalı bir eserdir. Kitabın sonuna eklediği ayrıntılı okuma bibliyografyasını genel ve her bir bölüm için ayırmış olması da bu alanda okuma yapmak isteyenler için oldukça faydalı olacağı ifade edilebilir. Çevirmen eserde yer yer cümle düşüklükleri yapmasına rağmen, eseri duru bir Türkçeye, herkesin anlayacağı bir üslupla dilimize kazandırmıştır. Çevirmen eserin içeriğine müdahale etmemiş, çevirmen notuna dip notlarda dahi yer vermemiştir.